

Sygn. akt I USKP 63/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)
SSN Bohdan Bieniek (sprawozdawca)
SSN Maciej Pacuda

w sprawie z odwołania A. K. i I. N.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Z.
o podleganie pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 25 listopada 2021 r.,
skargi kasacyjnej A. K. i I. N. od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 12 kwietnia 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od odwołującej się na rzecz organu rentowego kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Z. decyzją z dnia 6 maja 2016 r. stwierdził, że I. N., jako pracownik u płatnika składek A. K., nie podlega

obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu od dnia 5 września 2012 r.

Sąd Okręgowy w G., wyrokiem z dnia 25 stycznia 2018 r., oddalił odwołania I.N. i A. K. W sprawie ustalono, że A. K. w lipcu 2012 r. założyła własną działalność gospodarczą, której przedmiotem była sprzedaż wycieczek. W ramach prowadzonej działalności zawarła umowę o pracę z I. N. w dniu 3 września 2012 r., z datą rozpoczęcia pracy od dnia 5 września 2012 r., na stanowisku specjalisty do spraw klientów kluczowych na ½ etatu. Miejscem wykonywania pracy miał być teren całego kraju. Wynagrodzenie ustalono na kwotę 6.500 zł brutto. Do umowy sporządzony został zakres czynności i obowiązków, w którym wskazano, że do zadań odwołującej się należy w szczególności: profesjonalne informowanie o bieżącej ofercie oraz zawieranie umów o udział w imprezie turystycznej z klientami kluczowymi biura - indywidualnymi o znacznej randze lub grupowymi, właściwa i rzetelna obsługa klientów w zakresie pobierania wpłat oraz przekazywania dokumentów niezbędnych w podróży, wystawianie i przekazywanie voucherów, kart pokładowych, biletów lotniczych i autokarowych i innych dokumentów niezbędnych w podróży dla klientów, przygotowywanie umów oraz innych niezbędnych dokumentów dla klientów chcących zakupić wyjazd w biurze, kontrola płatności już zawartych umów, profesjonalna obsługa systemów rezerwacyjnych, informowanie klientów biura o odwołaniu imprez bądź rezerwacjach, obsługa posprzedażowa.

Z przedłożonego przez I. N. zaświadczenia lekarskiego z dnia 4 września 2012 r. wynikało, że odwołująca się była zdolna do pracy. Niemniej od dnia 8 października 2012 r. ubezpieczona przebywała na zwolnieniu lekarskim w związku z ciążą. Zasiłek chorobowy pobierała do dnia 20 maja 2013 r.; od dnia 21 maja 2013 r. do dnia 19 maja 2014 r. była uprawniona do zasiłku macierzyńskiego, a od dnia 22 czerwca 2014 r. do dnia 17 listopada 2014 r. do zasiłku chorobowego; od dnia 18 listopada 2014 r. do dnia 13 września 2015 r. do świadczenia rehabilitacyjnego. Od dnia 13 września 2015 r. do dnia 20 stycznia 2016 r. była ponownie niezdolna do pracy z powodu ciąży i na okres od dnia 21 stycznia 2016 r. do dnia 18 stycznia 2017 r. wystąpiła o wypłatę zasiłku macierzyńskiego.

Biegła sądowa - specjalista chorób kobiecych i położnictwa E. L. B. stwierdziła, że I. N. w dniu zawarcia umowy o pracę nie była zdolna do pracy na

stanowisku specjalisty do spraw kluczowych klientów. Była to wczesna 3-tygodniowa ciąża, po kilkuletnim leczeniu niepłodności, występowały bóle brzucha i zagrażające poronienie.

A. K., w celu zastępstwa I. N., zatrudniła A. B. dopiero od dnia 1 lutego 2016 r., w pełnym wymiarze czasu pracy, za wynagrodzeniem minimalnym. Zakres obowiązków sporządzony dla tej pracownicy był identyczny, jak zakres obowiązków odwołującej się I. N..

Przedmiotem sporu w niniejszej sprawie była ocena czy I. N. podlegała obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym jako pracownik, zatrudniony przez A.K.. Fakt ten był bowiem negowany przez organ rentowy, który stanął na stanowisku, że umowa została zawarta przez strony dla pozorów, gdy zatrudnienie i w konsekwencji objęcie I. N. obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym miało na celu jedynie stworzenie odwołującej się możliwości skorzystania z dodatkowych świadczeń z ubezpieczenia chorobowego.

Zdaniem Sądu Okręgowego, wyniki przeprowadzonego postępowania dowodowego pozwalają na uznanie, że podpisanie umowy o pracę z I. N. i zgłoszenie jej w związku z tym do ubezpieczeń społecznych przez płatnika – A. K., w istocie nie miało na celu realizacji interesów płatnika i świadczenia pracy za wynagrodzeniem, a jedynie uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia chorobowego i stąd było czynnością pozorną (art. 83 § 1 k.c.). Brak jest bowiem jakichkolwiek materialnych dowodów jednoznacznie potwierdzających faktycznie wykonywanie pracy przez I. N. w okresie od dnia 5 września do dnia 7 października 2012 r. Wątpliwości budzi także zgłoszenie jej do ubezpieczeń społecznych w dniu 12 września 2012 r., to jest bezpośrednio po dniu wizyty lekarskiej, podczas której potwierdzono u niej ciążę i zalecono dalsze zażywanie leków na jej podtrzymanie.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, fakt, że I. N. była w ciąży, nie dyskwalifikował jej do świadczenia pracy w rozumieniu art. 22 k.p. W myśl utrwalonego w tym zakresie orzecznictwa sądowego, podjęcie pracy przez kobietę w ciąży, nawet gdyby głównym motywem było uzyskanie przez nią świadczeń z ubezpieczeń społecznych, nie jest naganne ani tym bardziej sprzeczne z prawem, jeżeli praca ta była faktycznie wykonywana (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 21 stycznia 2014 r., III AUa 794/13; wyroki Sądu Najwyższego: z

dnia 6 lutego 2006 r., III UK 156/05, LEX nr 27254; z dnia 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006 nr 7-8, poz. 122). Okoliczności takiej odwołująca się nie wykazała.

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2019 r., oddalił apelację odwołującej się A. K. i ubezpieczonej I. N.. W ocenie Sądu Apelacyjnego, postępowanie dowodowe wykazało, że I. N. faktycznie nie wykonywała pracy. Brak wcześniejszego zatrudnienia przez płatnika pracowników, zatrudnienie pierwszego pracownika na początku prowadzenia działalności gospodarczej, za wynagrodzeniem 6.500 zł brutto, brak zatrudnienia pracownika na miejsce odwołującej się do 1 lutego 2016 r., zatrudnienie kolejnego pracownika za minimalnym wynagrodzeniem, świadczy o pozorowaniu konieczności zatrudnienia I.N..

Przedstawione przez domniemanego pracownika i pracodawcę dowody nie pozwalają na przyjęcie tezy o wykonywaniu pracy w reżimie pracowniczym. Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny orzekł zgodnie z art. 385 k.p.c.

Skargę kasacyjną wywiódł pełnomocnik obydwu odwołujących się, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. W podstawach skargi wskazał na naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie: (-) art. 83 § 1 k.c., przez wadliwe jego zastosowanie w postaci błędnego przyjęcia, że zawarcie umowy o pracę i zgłoszenie odwołującej się do ubezpieczeń społecznych, jako pracownika płatnika, było czynnością pozorną, mającą na celu jedynie uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia społecznego na wypadek choroby, a w dalszej kolejności macierzyństwa, podczas, gdy stronom umowy nie można przypisać składania oświadczeń dla pozoru, gdyż odwołująca się w rzeczywistości podjęła pracę i ją wykonywała, a pracodawca świadczenie to przyjmował; (-) art. 83 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1 oraz art. 12 ust. 1 i art. 13 pkt 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, przez ich niezastosowanie, a w konsekwencji uznanie, że odwołująca się nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia, mimo że łączy ją stosunek pracy na podstawie umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony, w ramach którego wykonywała pracę na rzecz pracodawcy.

Mając powyższe na uwadze, wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji oraz rozstrzygnięcie o kosztach procesu za wszystkie instancje, w tym o kosztach postępowania kasacyjnego, a także zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżących kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że wobec braku oparcia skargi kasacyjnej na podstawie naruszenia przepisów postępowania, zakres kognicji Sądu Najwyższego wytyczyły zarzuty podniesione w ramach kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego. Jednocześnie wskazane podstawy oznaczają, że Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹³ § 2 k.p.c. jest związany poczynionymi w toku procesu ustaleniami faktycznymi.

W ocenie skarżących, organ rentowy, a następnie Sady obu instancji, przez zastosowanie art. 83 k.c. i pominięcie art. 83 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1 oraz art. 12 ust. 1 i art. 13 pkt 1 ustawy systemowej, zniweczyły prawo skarżącej I. N. do świadczenia z ubezpieczenia społecznego.

Odnosząc się do tak sformułowanych zarzutów, można jedynie przypomnieć, że w judykaturze nie kwestionuje się uprawnienia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do zbadania ważności umowy o pracę, jak również umów cywilnoprawnych w celu stwierdzenia objęcia danej osoby ubezpieczeniem społecznym (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2013 r., II UK 201/12, LEX nr 1341964; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 2018 r., II UK 438/17, LEX nr 2538834). Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który stwierdza podleganie ubezpieczeniu społecznemu, może - bez względu na nazwę umowy i jej postanowienia, którym strony zamierzały się poddać - ustalić rzeczywisty charakter stosunku prawnego łączącego strony i istniejący tytuł ubezpieczenia oraz wydać w tym zakresie decyzję na podstawie art. 83 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy systemowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2014 r., II UK 454/13, LEX nr 1495840).

Stwierdzając nieważność postanowień umownych, organ stosujący prawo uchyla się tylko od związania nimi, nie ingerując w samą umowę o pracę i nie zastępując stron stosunku pracy w kształtowaniu jego treści (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 czerwca 1999 r., I PKN 96/99, OSNAPiUS 2000 nr 16, poz. 615; z dnia 19 lutego 1970 r., II PR 604/69, OSNCP 1971 nr 5, poz. 84; z dnia 15 października 1975 r., I PR 109/75, OSNCP 1976 nr 6, poz. 145 z aprobowaną glosą M. Seweryńskiego, Nowe Prawo 1977 nr 5, s. 779).

Przenosząc powyższe uwagi na grunt niniejszej sprawy, należy dostrzec, że pozwany ocenił rzeczywisty charakter stosunku prawnego łączącego strony. Jego działania nie były ukierunkowane w stronę oceny pozaprawnych okoliczności, takich jak poszukiwanie stabilności przez odwołującą się, a tym samym tego rodzaju wątki poruszone w skardze kasacyjnej pozostają bez wpływu na wynik procesu. Decydujące przede wszystkim pozostaje ustalenie, że odwołująca się nie świadczyła pracy. Analizując analogiczne stany faktyczne, Sąd Najwyższy stwierdził, że zamiar uzyskania ochrony ubezpieczeniowej bez rzeczywistego wykonywania umowy o pracę na warunkach odpowiadających zatrudnieniu pracowniczemu świadczy o fikcyjności zgłoszenia do pracowniczego ubezpieczenia społecznego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2020 r., II UK 387/18, OSNP 2021 nr 6, poz. 68). Fikcyjne zawarcie umowy o pracę, czyli niezwiązane z wykonywaniem pracy, powoduje, że dokonanie zgłoszenia do ubezpieczeń następuje pod pozorem zatrudnienia. O nieobjęciu obowiązkiem ubezpieczeń społecznych w przypadku zgłoszenia do ubezpieczeń osoby niebędącej pracownikiem nie decyduje nieważność umowy o pracę, ale fakt, że osoba ta faktycznie nie pozostaje w stosunku pracy. Osoba, która zawarła fikcyjną umowę o pracę, nie podlega ubezpieczeniu społecznemu i nie nabywa prawa do świadczeń wypływających z tego ubezpieczenia. Jeżeli jednak stosunek pracy zrealizował się przez wykonywanie zatrudnienia, wady oświadczenia woli dotyczące umowy o pracę, nawet powodujące jej nieważność, nie skutkują w sferze prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 2016 r., II UK 83/15, LEX nr 2026236 i z dnia 17 maja 2016 r., I PK 139/15, LEX nr 2057610). Poglądy te dotyczą jednak zasadniczo faktycznego wykonywania obowiązków wynikających z zawartej umowy o pracę, a nie wykonywania

jakichkolwiek czynności na rzecz domniemanego pracodawcy. Te bowiem mogą wynikać z innego stosunku prawnego bądź wreszcie stanowić instrument demonstrowania, dla zewnętrznego odbioru, wykonywania nieistniejącego stosunku prawnego. Czynności faktyczne podjęte nie w związku z wypełnianiem obowiązków wynikających z treści umowy o pracę, lecz mające na celu jedynie ukazanie na zewnątrz pozornych oświadczeń woli (art. 83 § 1 k.c.), nie są dowodem, że pracownik podjął pracę i ją wykonywał, a pracodawca pracę tę przyjmował i wypłacał za nią wynagrodzenie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2013 r., I UK 649/12, LEX nr 1365885). Jedynie wyjątkowo świadczenie pracy na innych warunkach niż określone w umowie o pracę, ale w okolicznościach pozwalających na ocenę, że była to praca podporządkowana, którą można kwalifikować według cech istotnych stosunku pracy przewidzianych w art. 22 § 1 k.p., może prowadzić do zakwestionowania poglądu o pozorności umowy o pracę (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2013 r., II PK 299/12, OSNP 2014 nr 7, poz. 100).

Dokonane w sprawie ustalenia pozwalają na wniosek, że strony nie połączyły się faktycznie stosunkiem pracy. Brak jest bowiem możliwości oceny, że charakter czynności, które wykonywała skarżąca i sposób ich realizacji, wykazują cechy charakterystyczne dla stosunku pracy (art. 22 § 1 k.p.), w sposób na tyle silny, by uznać, że strony w istocie zawarły umowę o pracę. Nie może o tym świadczyć korespondencja mailowa sprzed dnia rozpoczęcia pracy, a tym bardziej z okresu przebywania na zwolnieniu lekarskim. Irrelevantne pozostaje również dla tej oceny twierdzenie skarżącej, że w obecnej chwili I. N. jest zatrudniona u płatnika, ponieważ weryfikacji podlegał okres od dnia 5 września 2012 r. do dnia 8 października 2012 r.

Mając powyższe na uwadze, zarzut naruszenia art. 83 § 1 k.c. nie zasługuje na uwzględnienie, a w konsekwencji takiego wniosku nie można przyjąć, że w dalszej kolejności naruszone zostały art. 83 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1 oraz art. 12 ust. 1 i art. 13 pkt 1 ustawy systemowej.

Dla objęcia danej osoby pracowniczym ubezpieczeniem społecznym i pozostawania w tym ubezpieczeniu niezbędna jest przynależność do tej grupy podmiotów, które wykonują zatrudnienie w ramach stosunku pracy, a więc w

warunkach faktycznego i rzeczywistego realizowania elementów charakterystycznych dla tego stosunku, określonych w art. 22 § 1 k.p. Ta przesłanka zaś w odniesieniu do skarżącej nie została spełniona, co też szczegółowo zostało wyjaśnione w postępowaniu przed sądami powszechnymi. Dlatego zaskarżony wyrok jest prawidłowy, co obliguje do oddalenia skargi kasacyjnej z mocy art. 398¹⁴ k.p.c. O kosztach rozstrzygnięto w myśl art. 398²¹ w związku z art. 108 § 1 k.p.c.